

R. Halleux, C. Opsomer, J. Vandersmissen, ed., *Geschiedenis 'van de wetenschappen in België van de Oudheid tot 1815* (Brussel: Gemeentekrediet, 1998, 463 blz., ISBN 90 5066 183 1).

In 1864 publiceerde de Gentse wis- en sterrenkundige, meteoroloog en statisticus Adolphe Quetelet zijn *Histoire des sciences mathématiques et physiques chez les Belges*, een historisch overzicht van de exacte wetenschappen in België. In 1998, ruim een eeuw na Quetelets studie, verscheen alvast het eerste deel van wat een nieuwe tweedelige synthese van de geschiedenis van de wetenschappen in België moet worden. Dit eerste deel, dat bijzonder fraai is uitgegeven, behandelt in een twintigtal bijdragen de periode van de Oudheid tot 1815. In een tweede deel zal de ontwikkeling van de wetenschappen in de negentiende en twintigste eeuw worden geschetst. De studie is het werk van onderzoekers van verschillende Belgische universiteiten, die verenigd zijn in het Nationaal comité voor logica, geschiedenis en filosofie van de wetenschappen. Hoewel de redacteurs zich bewust zijn van het problematisch karakter van het concept 'Belgische wetenschap' — het gevaar van 'vereenvoudigend nationalisme' is reëel — waren volgens hen de relaties tussen de wetenschappers in de Zuidelijke Nederlanden en het prinsbisdom Luik toch voldoende sterk om ze als een geheel te bestuderen.

In de inleiding staat uitdrukkelijk vermeld dat de redacteurs met dit historisch overzicht een ruim publiek willen bereiken. Een notenapparaat hoeft dan blijkbaar niet meer. Wellicht vindt ook de wat schoolse structuur van het werk zijn verklaring in de vulgariserende bedoelingen van de redacteurs. Het boek bestaat uit drie delen. De bijdragen van het eerste deel handelen over de periode van de Oudheid tot de Renaissance. Ze beschrijven onder meer hoe de wetenschappelijke erfenis van Grieken en Romeinen in de Middeleeuwen in 'België' doorleefde en hoe de Arabisch-Latijnse wetenschap in de elfde eeuw vooral in Lotharingen ingang vond. Lezenswaardig is bijvoorbeeld de bijdrage van Gerard Verbeke over het wetenschappelijk aristotelisme. Verbeke heeft het uitvoerig over de Latijnse vertalingen die de dertiende-eeuwse Brabantse dominicaan Willem van Moerbeke van een aantal Griekse traktaten van Aristoteles maakte. Hij illustreert hoe die vertalingen de middeleeuwse wetenschap aanzienlijk hebben gestimuleerd. Een tweede deel gaat over de tijdspanne van de wetenschappelijke revolutie, die zich voltrok tussen het verschijnen van Copernicus' *De revolutionibus* (1543) en Newtons *Principia* (1687). Hoewel België in de zestiende eeuw met geleerden als Andreas Vesalius een niet onaanzienlijk aandeel had in die wetenschappelijke revolutie, kende het in de zeventiende eeuw op wetenschappelijk vlak eerder een periode van stagnatie. Leuk is dat met een bijdrage over de jezuïetenmissie in China in dit deel ook de 'uitvoer' van de Belgische wetenschap enige aandacht krijgt. Het laatste deel staat in het teken van de Verlichting en het Ancien Régime, toen de kiem van de moderne wetenschap werd gelegd. De auteurs van de bijdragen van dit deel doen hun uiterste best om aan te tonen dat de achttiende eeuw op wetenschappelijk vlak in België niet die oninteressante periode is waartoe zij dikwijls wordt herleid. Brigitte van Tiggelen wijst hiervoor bijvoorbeeld, in een helaas niet erg vlot geschreven (of uit het Frans vertaalde?) bijdrage, op het enthousiasme waarmee vooral amateurs in de achttiende eeuw interessant wetenschappelijk onderzoek in de natuurwetenschappen en de scheikunde verrichtten.

Het begrip wetenschap wordt in het hele werk ruim geïnterpreteerd. Naast de scheikunde, natuurwetenschap, wiskunde, natuurkunde en astronomie komt bijvoorbeeld ook de geneeskunde uitvoerig aan bod. Zelfs de pseudo-wetenschappen alchemie en astrologie krijgen aandacht, omdat ze nu eenmaal vroeger een belangrijke plaats innamen in de kennis van wetenschappers. Bijzonder jammer is dat in een studie die met vulgariserende bedoelingen tot stand kwam, erg frequent wetenschappelijke termen worden gebruikt die niet worden verklaard. Het lijkt mij verkeerd te veronderstellen dat een doorsnee publiek weet wat met een scholie, een geode

of een propositionaalpasser wordt bedoeld. De redacteurs hadden er daarom goed aan gedaan een lexicon van wetenschappelijke termen in hun werk op te nemen. Het boek heeft zo nog een aantal onvolkomenheden. Al gaat het uiteraard om een synthese, toch verdienen sommige onderwerpen een diepgaander behandeling dan hen hier wordt gegund. De bijdrage van Hossam Elkhadem over de cartografie in de achttiende eeuw bijvoorbeeld is te summier en oppervlakkig. Ze biedt niet meer dan een droge encyclopedische opsomming. Een aantal andere auteurs slaagt er evenmin in om in hun bijdrage boven een traditioneel feitenrelaas uit te stijgen. Dit komt de leesbaarheid van het boek uiteraard niet ten goede, maar maakt het — in combinatie met het degelijke personenregister — wel tot een handig naslagwerk, vooral omdat niet alleen aandacht wordt besteed aan de algemeen bekende wetenschappers, zoals Gerard Mercator, Rembertus Dodoens of Simon Stevin, maar ook aan heel wat minder grote namen.

De belangrijkste verdienste van de redacteurs bestaat erin dat zij voor het eerst sinds lang een schat aan gegevens over het wetenschappelijk klimaat van België in het verleden overzichtelijk hebben samengebracht. Naast enkele al te encyclopedische bijdragen bevat het werk ook heel wat boeiende artikelen die duidelijk op nauwkeurig bronnenonderzoek gebaseerd zijn. De meeste auteurs hoeden zich voor hagiografische levensbeschrijvingen en laten er zich ook niet toe verleiden het belang van de Belgische wetenschap te overschatten. In de algemene conclusie wordt trouwens nadrukkelijk gesteld dat België in de besproken periode geen echt baanbrekend wetenschappelijk werk heeft voortgebracht. Wel heeft het een vrij belangrijke rol gespeeld bij de verdere ontwikkeling en studie van buitenlandse innovaties.

Het artikel van Geert Vanpaemel over de geschiedenis van de wetenschapsgeschiedenis in België is één van de interessantste bijdragen van de verzamelbundel. Het is als een soort toemaatje in een bijlage opgenomen. Vanpaemel geeft op een heldere manier aan hoe de wetenschapsgeschiedenis geleidelijk een bescheiden plaats in het Belgisch wetenschappelijk onderzoek heeft veroverd. Sinds de jaren tachtig van deze eeuw kan de wetenschapsgeschiedenis in België op vernieuwde belangstelling rekenen. Naast de vele onderzoeksgroepen die aan verschillende universiteiten werden opgericht, is deze erg leerrijke en inventief geïllustreerde studie, die wellicht vooral als naslagwerk zijn nut zal hebben, daar een uiting van.

Liesbet Nys

M. M. van Zanten, *Orgelluiken. Traditie en iconografie. De Nederlandse beschilderde orgelluiken in Europees perspectief* (Dissertatie Nijmegen 1999, Nederlandse orgelmonografieën II; Zutphen: Walburg pers, [S. 1.]: Stichting Nederlandse orgelmonografieën, [Zeist]: Rijksdienst voor de monumentenzorg, 1999, 253 blz., f79,50, ISBN 90 5730 025 7).

Toen na meer dan twintig jaar de restauratie van de Nieuwe Kerk te Amsterdam in 1980 werd voltooid was een van de grootste verrassingen de 'wederopstanding' van het orgel. Bij de eerste concerten was iedereen getroffen door de klank, maar vooral door de prachtige kleuren van de orgelluiken, door Van Bronchorst in 1655 geschilderd. Niemand zal het grootse moment vergeten, toen het orgel inzette en de reusachtige luiken zich voor het eerst majestueus openden. Daar werd nu ook de beschilderde binnenkant zichtbaar, die ooit vrijwel gelijk met de inwijding van het nieuwe stadhuis was gereedgekomen. Net zoals de Amsterdamse burgemeesters zich in hun eigen gebouw in de iconografie van beeld- en schilderkunst als zelfbewuste heersers van de stad en de wereld toonden, zo bewerkstelligden zij in deze kerk met een openbare functie, dat de opgedragen bijbelse taferelen een historiserende spiegel waren van eigentijdse gebeurtenissen. De herwonnen vrijheid na de vrede en de toewijding aan het gezag werden hier gevierd.